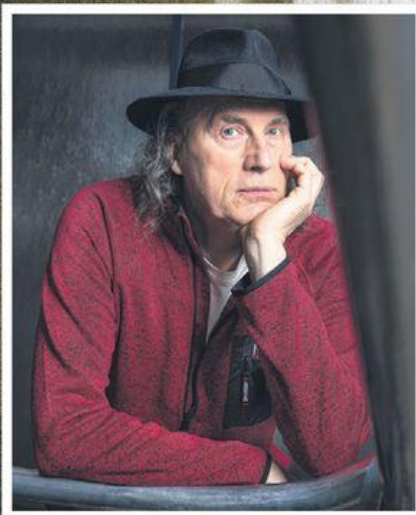

Autor nové odborné pu psychiatrie Miroslav Vo

INJEKCE

PSYCHUŠKY

„Zneužívání psychiatrie k politickým účelům je jednou z nejtemnějších kapitol naší moderní historie a má přesah i do současnosti,“ říká někdejší undergroundový hudebník, filozof a publicista Miroslav Votruba (71). V rozhovoru pro Nedělní Blesk vysvětluje, jak celý systém zneužívání za totality fungoval.

Text: Václav Suchan

Foto: Dana Kolářová

BLESK Proč vlastně vznikla vaše nová rozsáhlá odborná publikace Systémově zneužitá a zneužívaná česká psychiatrie? Je toto téma stále aktuální?

„Moje motivace prame-

ní z mých kořenů v undergroundu. Už v 80. letech jsme v samizdatu Vokno publikovali články od významného představitele antipsychiatrie Davida Lainga. Nejde o to, že by celá psychiatrie byla špatná, ale o reflexi proměn, kterými tento obor pro-

cházel na Západě i u nás. I na Západě měli problémy, viz Formanův film Přelet nad kukaččím hnízdem, probíhal tam ale vývoj. Byla tam kritická sebereflexe, zatímco u nás jsme žili v zakonzervovaném a ideologizovaném prostředí.“

blikace o zneužívání drážka

PRAVDY

StB

*Státní bezpečnost (StB) hrála
v systémovém zneužívání
psychiatrie klíčovou roli.
V komunitě psychiatrů měla
mnoho spolupracovníků.*

PLÍŽIVÁ

SCHIZOFRENIE

U nás to byla soft-sovětská verze...

BLESK Jak se to projevilo?

„Po pádu komunismu se objevila vlna revizionismu, takové to lidové »vždyť za komunistů to nebylo tak zlé«. K tomu se bohužel přidali i někteří přední psychiatři, jako Cyril Höschl, Jaroslav Baštecký, Oldřich Vinař

nebo Jan Libiger. Höschl ve své devítisetstránkové učebnici psychiatrie věnoval zneužívání oboru v podstatě jen půl věty! A to když napsal, že by se tyto případy daly spočítat na prstech jedné ruky...“

BLESK S tím jste asi moc nesouhlasil, že?

„To mě vyprovokovalo! Šel jsem do vědeckých knihoven, prostudoval také archivní dokumenty tajných služeb a zjistil jsem, že realita byla diametrálně odlišná. Chtěl jsem vysvětlit, jak ten systém skutečně fungoval.“

BLESK Už v podtitulu kni-

hy uvádíte »v soft-sovětském pojetí«, máme si pod tím představit měkčí verzi sovětských poměrů, postupů a praktik?

„Československá psychiatrie byla od 50. let formována sovětskou školou. To znamenalo příklon k

učení I. P. Pavlova, k mechanickému výkladu reflexů a instinktů. V padesátých letech zde působili i sověští poradci, kteří se podíleli na politických procesech, kdy i v případech vyšetřovaného Rudolfa Slánského byly používány drogy. V Sovětském

Pokračujte na straně 36

svazu byl nejvýraznějším představitelem zneužívání psychiatrie sovětský akademik Andrej Sněžněvskij, který byl tvůrcem teorie takzvané pomalé plíživé schizofrenie.“

BLESK Plíživá schizofrenie?

„Jak se nechal slyšet sovětský disident Vladimír Bukovskij, tato schizofrenie byla tak plíživá, že ji mohl diagnostikovat jen Sněžněvskij sám! Zřídil kliniky obehnané ostnatým drátem, kde se podávala neuroleptika, a zařízení dostala lidový název psychušky. Takto to ale u nás nefungovalo, proto hovořím o zneužívání v soft-sovětském pojetí.“

BLESK Jde z toho strach...

„Ano, byla to čistě politická diagnóza. Pokud jste kritizovali komunistický systém, který byl údajně nejspravedlivějším a nejlepším politickým systémem v historii lidstva, potom jste nemohl být normální. Buď jste trpěl mesiášským syndromem, nebo jste byl postižen reformátorskou paranoiou, kterou jako diagnózu používali i českoslovenští psychiatři. Systémové zneužívání psychiatrie nezačínalo až ve chvíli, kdy vás policie přivezla na kliniku, ale už ideologicky a politicky u lékařských kádřů, kteří museli být poslušni režimu. I u nás, nejen v Sovětském svazu.“

BLESK Jeli v tom i přednostové klinik?

„Samozřejmě, ti byli často členy KSČ a spolupracovali s StB, aniž by k tomu byli formálně nuceni. Předpokládalo se, že když třeba přijdou příslušníci StB a budou chtít informace o pacientovi, tak je dostanou. A to je zneužití lékařského tajemství. Ředitel léčebny nebo psychiatr nemusel být ani spolupracovníkem StB a stejně takové informace jako výraz své loajality k režimu poskytoval, čímž

Psychiatrická léčebna v Praze-Bohnicích byla za minulého režimu i místem brutálního zneužívání této lékařské disciplíny. Nejdrastičtější metody byly vůči »nepřítelům režimu« uplatňovány v 50. letech 20. století.

se podílel na systémovém zneužívání.“

BLESK Při zneužívání psychiatrie mluvíme o drastických metodách, nebo spíše o rafinovaném nátlaku?

„Musíme to vidět ve vývoji. V brutálních 50. letech se používaly takzvané injekce pravdy. Vězni-pacienti dostávali anestetiku

kum Evipan, skopolamin, ale i meskalin do kávy. Existovala dokonce tajná laboratoř v jedné pražské vile, kde se tyto látky vyráběly a experimentovalo se s nimi na lidech. Psychiatři tehdy často kryli fyzickou likvidaci lidí, nebo asistovali při úmrtí při výsleších, jako například MUDr. Josef Sommer...“

BLESK To je děs, co se tady dělo, a dodnes se o tom moc neví. Byla situace »více soft« v následujících letech naší historie?

„V 60. a 70. letech se metody proměnily. Režim už nechtěl vypadat jako barbarský, chtěl se prezentovat jako takzvané humánní. Proto nastoupila cesta depolitizace. Mís-

to toho, aby z vás udělali politického vězně, udělali z vás blázna. Máš dlouhé vlasy a kritizuješ režim? To není odpor, to je psychopatická reakce!“

BLESK Máte ve vaší knize konkrétní příklady takových »bláznů«?

„Příkladem je třeba hudebník Karel Mašita (1948 – 2007), který pod

UKÁZKY Z KNIHY MIROSLAVA VODRÁŽKY

GOTTŮV PSYCHIATR

Zatímco v 50. letech minulého století byla psychiatrie součástí často otevřeného fyzického a psychického donucování, v 60. letech totalitárně etablovaný režim potřeboval už jiný typ tajné spolupráce s psychiatry, vytvořil sociální kategorii společenského agenta. Například v případě psychiatra Zdeňka Dytrycha (1930 – 2002) jako agenta s krycím jménem Tantal, který byl osobním psychiatrem Karla Gotta (1939 – 2019), pracovník StB uvedl: „Lékař psychiatr má široké pracovní a společenské styky jak na území ČSSR, tak i v socialistickém a kapitalistickém světě. K jeho profesi patří, aby byl zvědavý a neustále se ptal pacienta na jeho nejintimnější záležitosti.“

SEXUÁLNÍ ORGIE

Ve fázi kulturního a společenského uvolňování se v 60. letech někteří psychiatři, jako například Miroslav Plzák (1925 – 2010, krycí jméno Karel) a

Josef Nesvadba (krycí jméno Autor), společně zúčastňovali sexuálních orgií s mladými ženami, často i šestnáctiletými dívkami, nebo herečkami, jako byla Marta Richterová (85), Dana Smutná (1935 – 2001), Zdenka Procházková (1926 – 2021) a další.

Tyto osoby však StB monitorovala prostřednictvím svých agentů, například Karla Koechera (91), později známého čs. špiona zatčeného v roce 1984 v USA. Mladé ženy, které měly následně psychické problémy, například Nesvadba sám »léčil« sexuálním vyžitím nebo je doporučoval kolegovi Plzákovi, který je poté podobně »léčil« ve své ordinaci.

Na klinice v Kateřinkách psychiatr nejdříve od ženy, která byla zároveň spolupracovnicí StB, převzal doporučující »dopis-diagnózu« vystavenou Nesvadbou a hned při první návštěvě došlo mezi nimi k intimnímu styku. Plzák jí pak zařídil léčení v Kateřinkách, kde v jeho ordinaci do-

Pokračujte na straně 38

původně značený jako N5 nebo NZ-MV č. 2 Praha, později jako pavilon 17. Ten byl z počátku přímo řízen ministerstvem vnitra, potažmo vězeňskou službou.“

BLESK To byl ten nechvalně proslulý Zelený domeček?

„Ano, tak o něm mluvili vězni, prošly jím tisíce lidí. Ne všichni byli političtí, ale systém tam byl nastaven tak, aby izoloval nepohodlné osoby pod pláštíkem léčby. Psychiatři na jedné straně vězně, kteří ve vězení podleli psychickému onemocnění, vůbec neléčili, nebo naopak »léčili« brutálním způsobem prostřednictvím elektrošoků nebo jim podávali injekce skopolaminu.“

BLESK Které instituce v tom systému zneužívání hlavně takzvané jely?

„Ministerstvo vnitra, samozřejmě tajná policie StB, X. správa, tedy rozvědka (boj proti vnitřnímu nepříteli), dále I. správa (kontrarozvědka), ministerstvo zdravotnictví, sovětská tajná služba KGB. A výkonní agenti-psychiatři pak byli veřejně ocenění Českou psychiatrickou společností J. E. Purkyně.“

BLESK V knize uvádíte i konkrétní jména lékařů, kteří se na tomto systému podíleli. Některá jsou dodnes velmi známá...

„A to je ten největší problém. Mnozí z nich po roce 1989 odmítali sebereflexi. Příkladem je Jan Cimický. Ten zneužíval pacientky od roku 1979 a koncem 80. let se stal spolupracovníkem StB s krycím jménem Pinel. Právě on je příkladem toho, jak se zneužívání moci nad pacientem (v jeho případě sexuální i politické) propojovalo s loajalitou k režimu ve spolupráci s StB.“

BLESK A psychiatr, který

»lékařským dohledem« strávil čtrnáct let, nebo disident Augustin Navrátil (1928 – 2003). To byl rigidní katolík a zemědělec, kterému režim zabavil pole. On se bránil a začal se angažovat v laickém katolickém hnutí. Místo aby ho poslali k soudu jako politického vězně, což by v době podepsaných hel-

sinských dohod vypadalo mezinárodně špatně, s diagnózou paranoia kverulans ho zavřeli do psychiatrické léčebny.“

BLESK Kdy se dostaly informace o zneužívání psychiatrie v Československu na Západ?

„V 70. a 80. letech, a to nejen v Československu, ale v celém východním

bloku. Zejména se začalo hovořit o zmiňovaných psychuškách v Sovětském svazu, kam komunistický režim umisťoval disidenty. Například skupinu lidí, kteří 25. srpna 1968 na Rudém náměstí v Moskvě protestovali proti srpnové invazi do Československa.“

BLESK V knize zmiňuje-

te také existenci speciálních uzavřených oddělení. Jakou roli hrála například bohnická léčebna v Praze?

„Bohnice jsou v tomto směru klíčové! Už od roku 1950 existoval dokument StB o nutnosti »obhospodařovat« psychiatrické kliniky. V Bohnicích existoval tajný pavilon,

se snažil po upálení Jana Palacha v roce 1969 svalovat jeho čin na psychickou chorobu?

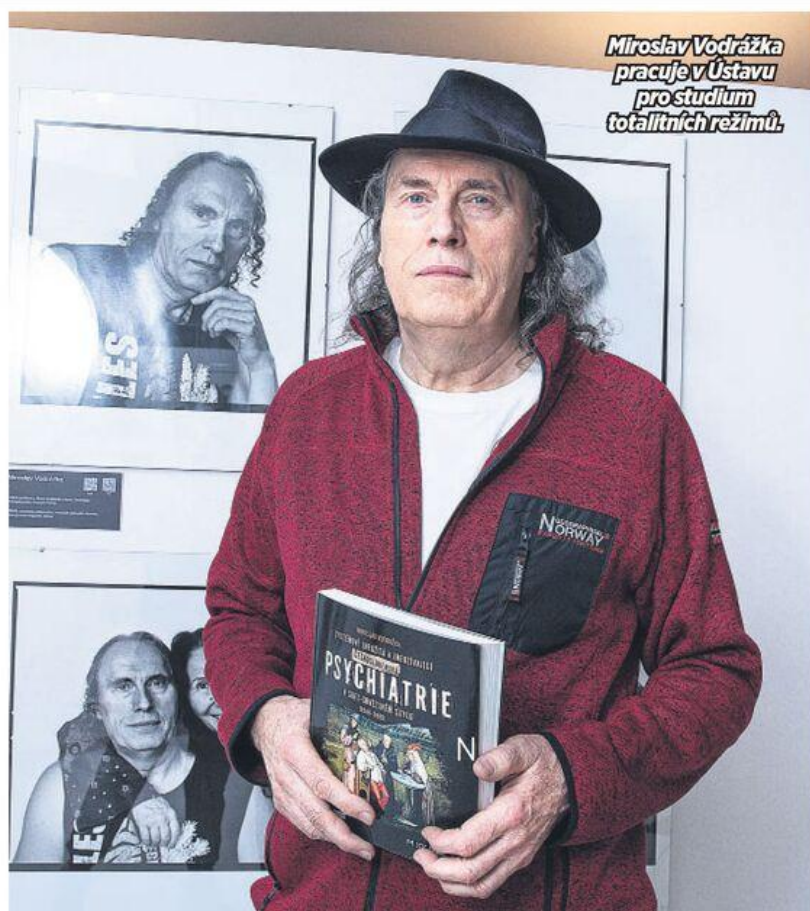
„To byl psychiatr Zdeněk Dytrch, který v televizi po upálení Jana Palacha tvrdil, že šlo o »patologickou reakci«. Po vzniku Charty 77 se stal agentem StB. Pro režim bylo nesmírně důležité, aby do veřejného prostoru promlouvali psychiatři-agenti a ovlivňovali mediální diskurz. Patřili sem i lidé jako spisovatel Josef Nesvadba nebo populární Miroslav Plzák, který byl veden jako tzv. společenský agent. Tito lidé měli obrovskou autoritu a dokázali rafinovaně diskreditovat kohokoliv, kdo vybočoval.“

BLESK Vidíte nějaké paralely s dneškem? Je psychiatrie stále v nebezpečí, že se stane nástrojem kontroly spíše než terapie?

„To je hluboká filozofická otázka, kterou kladl už slavný francouzský filozof a psycholog Michel Foucault. Psychiatrie má ze své podstaty k moci blízko. Pokud lékař nemá silné etické základy a integritu, riziko zneužití existuje vždy. Podívejte se na nedávnou kauzu soudce Roberta Fremra...“

BLESK Myslíte prezidentova nominanta na ústavního soudce, který se funkce následně vzdal s tím, že nedokázal eliminovat nedůvěru části veřejnosti kvůli jeho předlistopadovému působení a že nechce ohrozit důvěryhodnost Ústavního soudu?

„Ano, myslím. Byl součástí tzv. kauzy Olšanských hřbitovů z roku 1988. Fremr tehdy jako soudce a předseda trestního senátu městského soudu spolurozhodoval o vině a trestu a vynášel rozsudek v případě, který zmanipulovala StB. V kauze byl na šest a půl roku od-

Miroslav Vodrážka pracuje v Ústavu pro studium totalitních režimů.

souzen tehdy 19letý dělník Alexandr Eret. Nasadili na něho ve vězení agenta, který ho fyzicky a psychicky týral i sexuálně zneužíval, aby ho donutil k přiznání. Psychiatři tehdy potvrdili, že jde o »psychopatologickou osobnost«, aby podpořili politicky motivovaný proces...“

BLESK Soudce ale říká, že jednal jen podle tehdy platných zákonů a nemohl prý jinak...

„...a mezinárodní pakty o lidských právech tím tak vydával za pouhou deklaraci, která se nedotýká našeho posuzování kdo, koho, za co, proč a jak soudil. Taková optika striktně pozitivistického pojetí práva ve skutečnosti právo degraduje na obhajobu bezpráví, a to je pochybné.“

cházelo pravidelně k intimním stykům.

CHTĚL ZNÁSILNIT TAJEMNICI!

StB získala informace, že se psychiatr Josef Nesvadba (1926 – 2005) pokusil znásilnit tajemnici časopisu Divadlo a pracovníci StB českých spisovatelů Evu Balvínovou (1923 – 1997), která od konce 50. let byla agentkou tajné policie. Přesně takové informace Státní bezpečnost proti psychiatrům shromažďovala a na základě kompromitace se jí dařilo vytvářet novou síť tajných spolupracovníků.

HAVEL

Miroslav Plzák poskytl v srpnu 1977 StB informace o milence Ludvíka Vaculíka (†88), přísaře Zdence Ertelově, kterou tři roky před tím léčil ve svém ústavu. Přípra-

vil výpis její zdravotní dokumentace a nahlásil, že se jednalo o hysterku. StB též předal informaci, že Václavu Havlovi předepisuje fenmetrazin, který spisovatel pravidelně užívá. Tento dnes už zakázaný lék byl v 60. a 70. letech užíván často v československých uměleckých a intelektuálních kruzích jako »kultovní« látka pro zvýšení výkonu, zahnání únavy a podporu psaní...

PŮJČKA OD GOTTA

Psychiatr Zdeněk Dytrch (Tantal) v jednom hlášení z Bohnic hlásil StB, že dostal dopis od Zdeňka Mlynáře a jeho manželky Dubské, ve kterém jej žádají, zda by mohl pro Mlynáře obstarat půjčku od K. Gotta ve výši 7000 tuzexových korun na zakoupení nového osobního vozidla.

Sám objekt hovořil v tom směru, že s finančními prostředky K. Gotta hospodářil jeho otec a že pochybuje, že by Mlynářovi tuto částku uvolnil. Tantalovi bylo doporučeno, aby projevil snahu ve vyřízení této žádosti Mlyná-

BLESK Po změně režimu v roce 1989 trvalo docela dlouho, než se mechanismy, o kterých jste mluvil, začaly odkrývat?

„Ano, a stále narážíme na reziduua starého systému – na lidi, kteří v něm vyrostli a nechtěli připustit, co se dělo. Je to otázka generační výměny a neustálé bdělosti. Jakmile jakýkoliv režim vycítí šanci využít strach jako nástroj kontroly, psychiatrie je první na ráně. Proto je ta sebereflexe oboru tak zásadní. Nesmíme dopustit, aby diagnóza byla nadřazena občanství a lidské důstojnosti.“

BLESK Co v psychiatrické praxi stále přetrvává?

„Za totality, ale i dnes je pořád v psychiatrii tendence chápat člověka hlavně jako pacienta s určitou diagnózou. Přitom je podstatné, že každá lidská bytost je především občanem historicko-sociálního světa...“

ALKOHOLIK VLÁČIL

Psychiatr Zdeněk Dytrch upozornil StB v červenci 1975, že v bohnické léčebně v pavilonu 13 ošetřuje Cyril Höschl matku Zdeňka Mlynáře s psychiatrickou diagnózou.

Podal také informace o pobytu režiséra Františka Vlábila v Bohnicích, který se léčil pro chronický alkoholismus, deprese a sebevražedný pokus po politických neshodách s ústředním dramaturgem FS Barrandov Ludvíkem Tomanem, který chtěl úspěšného režiséra zničit podobným způsobem jako Věru Chytilovou nebo Evaldu Schorma...